

Једно свједочанство о покољу Срба у Бијелом Потоку код Бањалуке на Васкрс 1942. године*

Разбијањем Краљевине Југославије априла 1941. године наступио је један од најтежих периода у историји српског народа. Масовним убиствима и прогонима нарочито су били изложени Срби на територији која је доспјела у састав Независне Државе Хрватске. Непосредно по проглашењу "ускрснућа хрватске државе", хрватски фашисти приступили су рјешавању "српског питања", које је, према њиховој замисли, требало спровести тако да једна трећина Срба буде побијена, једна трећина протјерана, а једна трећина преведена на римокатолицизам и претворена у Хрвате.

Један од најактивнијих усташких прегалаца у том злочиначком подухвату био је бањалучки "стожерник" Виктор Гутић, који је 26. маја 1941. у Бањалуци најавио да ће "сви непожељни елементи бити брзо истријебљени и да ни трага од њих неће остати".¹ По његовом наређењу, усташе су почетком маја 1941. убили бањалучког владуку Платона и још 59 виђенијих Срба, а у јулу су из града протјерани скоро сви Срби.² Усташе су августа 1941. срушили Саборни храм Свете Тројице у Бањалуци, који су њемачке бомбе тешко оштетиле приликом бомбардовања града априла 1941.³ Иначе, у Бањалучкој епархији је током Другог свјетског рата порушено, запаљено, демолирано, оскрнављено или опљачкано око 100 храмова Српске православне цркве.⁴

У циљу затирања српског имена, хрватске власти су у Бањалуци и Крајини строго примјењивале одлуку да се не употребљавају изрази српско-православна црква и српско-православна вјера, већ искључиво изрази грко-источна црква и грко-источна вјера. Осим тога, била је забрањена и употреба ћирилице.⁵ Римокатоличка црква била је директно одговорна за истребљивање Срба у Независној Држа-

* *Зборник друштвено-хуманистичких наука*, год. V, бр. 7/8, Бањалука 2005, стр. 397–402.

¹ Марко Аурелио Ривели, *Надбискуп геноцида*, Никшић 1999, стр. 55.

² Страхиња Курдулија, *Атлас усташког геноцида над Србима 1941–1945*, Београд 1993, стр. 35.

³ Драган Давидовић, *Саборна црква у Бањалуци 1925–1941*, Бањалука 1991, стр. 38.

⁴ Мирко Марић, *Страдање Српске православне цркве и њених вјерника на подручју Бањалучке епархије у XX вијеку*, Српска православна Епархија бањалучка 1900–2000: шематизам, Бањалука 2000, стр. 85–88.

⁵ Сима Симић, *Прекрштавање Срба за време Другог светског рата*, Титоград 1958, стр. 78.

ви Хрватској. Римокатолички свештеници подстицали су своје вјернике на убијање Срба, а ниједан римокатолички свештеник за вријеме рата (1941–1945) није јавно протествовао против злочина над српским народом.⁶ Римокатолички свештеници били су врло прилежни у превођењу православних Срба на римокатолицизам, а само у Бањалуци покатоличено је око 1.500 Срба.⁷

Најтежи злочин на подручју Бањалуке усташе су извршили 7. фебруара 1942. године, кад су предвођени Мирославом Томиславом Филиповићем–Мајсторовићем "фра Сотоном", на подручју рудника Раковац и села: Дракулић, Мотике и Шарговац, користећи искључиво хладно оружје, убили око 2.300 Срба, не штедећи ни жене, нити дјецу.⁸ Иначе, на подручју Бањалучког среза била су укупно 23 стратишта на којима су вршени погроми Срба.⁹ Једно од њих било је село Бијели Поток.

Своје свједочанство о покољу Срба у Бијелом Потоку оставио је Миленко Милинковић 29. априла 2004. године у просторијама Филозофског факултета у Бањалуци. Миленко Милинковић имао је срећу да као осмогодишњи дјечак преживи усташку експедицију. Ово је његово потресно свједочанство:

"Рођен сам 21. јула 1934. године у Бијелом Потоку. Моји родитељи су имали десеторо дјеце, пет синова и пет кћери. Са комшијама Хрватима из Дебељака живјели смо у миру и слози. Међутим, кад је пала Краљевина Југославија 1941. године, наступило је тешко вријеме за нас Србе. Усташе су преузели власт и одмах подигли вјешала по бањалучким предграђима, те почели вјешати виђеније и богатије сељаке. Усташе су рушили и пљачкали православне богомоље, које су они звали "врагомоље".

Међутим, на Васкрс 1942. године, не сјећам се тачно који је датум био, али знам да су били у исти дан католички и православни Васкрс, усташе су направили акцију између Врбаса и Врбање. Срби у Бијелом Потоку су се надали да ће их заштити комшије Хрвати. Међутим, међу усташама који су дошли у наше село, осим

⁶ Вељко Ђ. Ђурић, *Голгота Српске православне цркве 1941–1945*, Београд 1997, стр. 397.

⁷ Viktor Novak, *Magnum Crimen: pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Beograd 1986², str. 719.

⁸ Гојо Ристе Дакина, *Геноцид над Србима у Независној Држави Хрватској: буди католик или умри*, Београд 1995, стр. 143–144.

⁹ Мићо Стојановић, *Велико умирање: геноцид над Србима у 20. вијеку западно од Дрине*, Бања-лука 1995, стр. 30.

оних из Бањалуке, Херцеговине и других крајева, било је и домаћих Хрвата. На срећу, тог дана нисмо се сви затекли у кући. Једна сестра је била удата и живјела је у Ребровцу, а њен муж је касније погинуо као партизан, а једна сестра је чувала стоку, па кад је чула и видјела усташе, оставила је стоку и склонила се на сигурно. Осим њих двије, у кући нису били ни мој отац, ни четворица браће. Они су се склонили у шуму, као и остали мушкарци из села. Нико од њих није био ни партизан, нити четник. Склонили су се јер су сматрали да би њих, као војне обвезнике, могли побити, а да нејач неће дирати, тј. да ће их заштити комшије Хрвати.

Тог кобног дана у кући нас је било једанаесторо. Осим мене, биле су моја мајка и три сестре, од којих је једна имала 18 година, а двије близанкиње су имале по 12 година, затим моје двије стрине и њихове двије кћери, које су имале 17 или 18 година и жена мог брата од стрица са дјететом од годину и по дана. Усташе су дошли око 11 сати и сјећам се да су имали флуоресцентно "У" на шлемовима. Чим су дошли, све су нас истјерали из куће. Питали су нас гдје су мушкарци, па кад су чули да су у шуми, послали су моју дванаестогодишњу сестру да оде по њих. Међутим, она се вратила сама и рекла им да мушкарци не смију доћи. Чим је то рекла, један усташа је узео митраљез и почео пуцати по нама. У том тренутку, наступио је врисак и жене и дјеца су падали у загрљај једни другима. Ја сам почео трчати и послије десетак метара сам се срушио и изгубио свијест.

Тек у сумрак сам дошао свијести, јер сам чуо рику и звук звона крава које су се вратиле са испаше. Устао сам и видио да су сви око мене мртви, укључујући и моју мајку и сестре, па сам почео плакати. Мене метак није ни окрзнуо, а кад сам пао, усташе су вјероватно помислили да сам и ја мртав. Иако сам био у шоку, ушао сам у кућу, узео неку поњаву и сакрио се у курузану. Током ноћи, усташе су долазили са батеријама и претресали просторије у кући, да провјере да ли је неко преживио. Сутрадан, дошли су комшије Хрвати из Дебељака и узели себи нашу стоку. Два или три дана падала је киша, а тек онда су поново дошли Хрвати и покопали моје најмилије. У једну раку су их сахранили шесторо, а у другу четворо.

Тог дана у Бијелом Потоку је побијено 54 Срба. Највише је убијено Милинковића и Адамовића. Усташе су неке стријељали, а неке су заклали. Убијени људи су покопани на мјестима гдје су ликвидирани.

Кад су мој отац, браћа и остали мушкарци чули шта се десило, склонили су се са осталим преживјелима у Агино Село и Крмине. Неки од њих су се придружили партизанима Милоша Дујића, а неки, међу којима и мој брат, придружили су се четницима Мирка Џомбића.

Ја сам се од недјеље, кад је покољ извршен, па до суботе, сакривао у курузани и штали. Јео сам кошпице од мисираче, које сам нашао на тавану, а са бунара сам донио литар воде. Тих дана сам живио у великом страху. Кад су у суботу Хрвати из Дебељака поново дошли у пљачку, пронашли су ме сакривеног у сијену. Најприје су ме испитивали, а онда је по мене дошао усташа из Дебељака Мирко Пранкић и свезаног ме одвео код породице Пајић, који су добили задатак да ме чувају до даљњег. Једна жена ме је окупала и оставила у соби код свог сина. Он се хтио играти са мном, али мени није било до игре. Код те породице сам остао два мјесеца и све вријеме боравка код њих једна дјевојчица ме је учила католичкој вјеронауци. Касније је по мене дошла моја сестра из Ребровца и код ње сам живио око два мјесеца.

Четири мјесеца након покоља, у Бијели Поток су се вратили скоро сви преживјели. Живјели смо биједно, јер су нам Хрвати опљачкали имање. До краја рата вођене су борбе између партизана и усташа, усташа и четника, четника и партизана. И четници и партизани су убијали Србе, уколико су били на оној другој страни. Иначе, Срби на том подручју који би се међусобно посвађали, клели су један другог ријечима: "Дабогда отиш'о у Јасеновац!".

Ја сам по окончању рата продавао дрва, а затим сам отишао у Кутину, у Хрватску, гдје сам засновао породицу и гдје и данас живим."

Први римокатолички свештеник који је јавно говорио о покољима Срба у Бањалуци и Крајини био је бањалучки бискуп аустријског поријекла Алфред Пихлер, који је у божићној посланици 1963. године, између осталог, рекао: "У овој земљи су у прошлом рату наша браћа православне вјере погинула зато што су православни. Они који су их убијали имали су у џепу католички крсни лист. Звали су се католици. И ти кршћани убијали су друге људе, такође кршћане, зато што нису Хрвати и

католици. Ми болно признајемо ову страшну заблуду тих залуталих људи и молимо браћу православне вјере да нам опросте као што је Крист опростио свима".¹⁰

Тек 2003. године у Бијелом Потоку подигнут је споменик жртвама усташког терора, на којем су осим грба Републике Српске и православног крста, исписана имена свих 54 Срба убијених на Васкрс 1942. Међу њима највише је Милинковића и Адамовића, а страдали су и Богојевићи, Костићи, Вујасиновићи, Турлићи и Брбојевићи. Међутим, да Срби нису сасвим рашчистили са неким навикама из прошлости, говори и натпис на споменику. Наиме, иако је сасвим јасно да су покољ извршили Хрвати, на споменику је написано да је подигнут као знак сјећања на жртве "фашистичког" терора. Неупућени посматрач могао би помислити да су у покољу учествовали и Нијемци и Италијани, мада је истина да су злочин починили Хрвати, међу којима је било и комшија убијених Срба, са којима су до 1941. живјели у миру и слози.

¹⁰ Растислав В. Петровић, *Геноцид са благословом Ватикана*, Београд 1992, стр. 102.